

UDK 321.01(497.16)

Danilo M. RADOJEVIĆ**KONTINUITET JEDNE ANTINACIONALNE
(ANTICRNOGORSKE) POLITIKE***

Ima tekstova koji su takav zbir protivurječnog i konzervativnog mutlja-ga i poluistina, pred kojima čovjek stoji kao pred dotrajali-jem mehanizmom: ljutite se što vas uvodi u košmar neistina. Takav se tekst pojavio u *Književnim novinama* br. 353 (10. maj 1969), pod naslovom „Moramo li se parničiti pred Ustavnim sudom?“ Pisac ovoga članka, Mitar Pešikan, ruži sve one koji su izustili neku riječ o crnogorskoj kulturi, literaturi, jeziku, naciji, istoriji, iako nikoga ne pominje po imenu jer na taj način pravi uslugu *Književnim novinama* da ne bi morale objaviti nečiji odgovor, a i sebi pomaže: da nesmetano u-jeda. Taj tekst bi zasluživao posebnu psihološku i etičku analizu jer ga je pisao izraziti predstavnik jednoga reda odnarođenih ljudi. Nije zaludu Lenjin pisao povodom velikoruskog istupa Ordžonikidzea prema Gruzinima: „(...) Poznato je da rusizirani domoroci uvijek pretjeruju kada se radi o pravom ruskom raspoloženju“ (*Pobjeda*, Titograd, 11. maja 1969).

Jedan dio crnogorske buržoazije, krajem XIX i početkom XX vi-jeka, prišio je svoje interese uz srpsku buržoaziju, pa, prema tome, nije bio nacionalno orijentisan, što znači da ta buržoazija nije stvarala sopstveni nacionalni program, nije gradila svoj idejni front za borbu protivu vladar-skoga samodržavlja. Taj dio crnogorske buržoazije, formiravši kolonijalnu psihologiju, razmetao se idejom da su Crnogorci (polazeći od pravoslavnog shvatanja da su Crnogorci i Srbi jedan narod) – „cvijet srpstva“. Tako su oni htjeli da ugled crnogorskoga naroda koriste kao moralno-politički mi-raz, udvorički šireći mit o demokratičnosti monarhističkih srpskih režima, iako su najbolji srpski sinovi stvarali front borbe protivu ugnjetačke i ek-spanzivne politike tih režima (i danas te tvrdnje proturaju ostaci nosi-laca toga duha). Međutim, još je Svetozar Marković utvrdio da velikosrp-ska buržoazija ne teži oslobođenju drugih naroda, nego za povećanjem broja podanika, kojima bi nametnula svoj sistem policijske uprave, svoje kapetane i pandure, a Milorad Mitrović se suprotstavlja „oslobodilačkim“

* Ovaj tekst objavljen je u časopisu *Kritika*, br. 8, rujan-listopad, Zagreb 1969, str. 583–587. Rad je priredio i strukturi časopisa prilagodio Milovan Radojević.

težnjama buržoazije prema Makedoniji: „Kako možemo mi nekoga osloboditi kada smo i sami robovi“.

Rascjep crnogorske buržoazije donio je veliko zlo crnogorskome narodu. Iz dijela crnogorske buržoazije koji se vezao za srpsku, razvio se veliki broj profesora univerziteta, pisaca, naučnijih radnika, koji su pisali o svojoj naciji kao o nekome rezervatu *srpstva* koji treba zadržati u patrijarhalnosti i zaostalosti. Pripadnici ovih bivših Crnogoraca i danas govore: Crna Gora ne treba da ima škole, fakultete, fabrike, naučne ustanove, kad to već ima ili razvija Srbija; Crnogorce treba preseljavati (šta će da rade u Crnoj Gori!). Oni su ostali kao nosioci najkonzervativnijega duha: održavali su prevaziđene epsko-deseteračke oblike mišljenja, pa su sebe zbog toga smatrali bližim „kosovskoj misli“, što je izazivalo komičan efekat kod spretnije srpske buržoazije; osim zajedničkih interesa, njihovu koheziju povećavali su i uzajamni brakovi.

Dakle, ta crnogorska buržoazija produžila je anacionalno djelovanje jer je neprekidno bila u strahu za svoj položaj, mjesta u naučnijem ustano-vama, i tako dalje. Ona je, zbog svega toga, ostala savršen instrument za suzbijanje svakoga pokušaja nacionalnoga učvršćivanja Crnogoraca. Naravno, buržoazija je stekla izvanredne sposobnosti prilagođavanja novijem uslovima borbe, stavljala se u poziciju zaštitnika „jedinstva“ koje je zasnovano na neje-dnakosti. Njoj je izvanredno odgovarala diktatura karađorđevićevskih režima, zatim poslijeratna administrativna „jednakost“, pa „jednakost“, koju je ostvarivala rankovićevska policija, a sada lovi u borbi protivu samoupravljanja koje jednači sa anarhijom i razbijanjem države, ispoljavajući ogromnu „državotvornost“ koja se u njihovijem koncepcijama zasniva na najcrnijim feudalno-pravoslavnim tradicijama. Poboljšavanje kulturnoga i ekonomskoga položaja Crne Gore oni jednače sa bucanjem države, a normalni razvoj drugih jugoslovenskih naroda ne smatraju kao bucanje države. U njihovijem svijestima stalno su prisutni obrisi lažnijih frontova: katoličanstvo-pravoslavlje. Zato oni ne prezaju da razvitak odnosa sa bratskijem Hrvatima vide kao „neprijateljsko“ povezivanje protivu „srpstva“. U tijem trenucima oni se ne libe insinuacija i omalovažavanja Hrvata, falsifikujući istoriju, pa viševjekovnu borbu hrvatskoga naroda protivu Turaka, kada su oni stvarno bili dio grudo-brana Evrope, i kada su sa naporima ostvarivali svoju državnost u državnome sklopu s jačijem narodima, predstavljaju kao kukavno ropstvo pod tuđinom.

Drugi dio buržoazije, koji je bio djelimično nacionalniji, dao je i krilo koje je — dezorijentisano — pribjeglo tezi da su Crnogorci „Crveni Hrvati“, koja je jednako nenaučna kao i ona da su „Srbi“. Najveći dio toga predratnoga kadra (osim maloga dijela koji je najgrublje sarađivao s okupatorom) i danas aktivno djeluje u kulturnome i javnome životu (ili ih nasljeđuju sinovi) — tako da nije nikakvo čudo što su oni glavni stratezi u borbi protivu napretka

crnogorske nacije (za to su oni politički vrlo zainteresovani: pišu i govore da je crnogorska nacija komunistička izmišljotina, pa se sada obračunavaju sa rezultatima Revolucije, agituju po kavanama, šire fame, omalovažavaju poštene radnike, i tako dalje). Oni se osmjeljuju da cinično pozivaju na „naučni“ razgovor, pri čemu sasvijem argumentovane stavove, koji preciziraju položaj crnogorske nacije i njene kulture — pokušavaju da proglase nenaučnim, da vrate ta „pitanja“ na „početak“, na osnove svoje konzervativno-sklerotične „nauke“. Pri tome se ne libe pozivanja na „autoritete“ buržoaske koji su se jednako obraćali „zemlji srpskoj (...) navrh Kajmakčalana“ i drugim krajevima Balkana — kao i Šumadiji.

Za žaljenje je što se Pešikan nije držao opomene koju drugima upućuje, pa se sam upušta u probleme koje ne poznaje. Možda on nije ni kriv što nije spoznao osnovne istorijske istine, bez kojih ne može shvatiti splijetove razvojnijih tokova jugoslovenskih naroda. Pešikan nam objašnjava da je „presudna istorijska istina“, zatim vrši podjelu „istorijskih istina“ na one „koje bi trebalo ostaviti na miru“ i, valjda, one koje možemo uznemiravati. On je pokušao da stvori platformu za svoju dalju negaciju prava Crnogoraca na sopstvenu nacionalnu kulturu, progovorivši nekoliko riječi o jednakosti, u stilu sitnoga plaćanja „političkoga ujma“, da bi odmah nastavio poricanje prava Crnogorcima na duhovnu tradiciju i odvajanje kulture od nacionalnoga bića.

Pešikan, pošto je uzviknuo da je Crnu Goru naselio „srpski ogranak Južnih Slovena“ — „naučno“ dodaje: „Čak i da nije tako, srednji vijek je u Zeti izbrisao svaku tradiciju osim srpske i nešto vlaške“. Tako Pešikan prepravlja istoriju, ignorišući činjenicu da je crnogorski narod nastao autohtonijem istorijskim procesom od slovenskih plemena koja su naselila Duklju i starosjedjelačkoga ilirsko-romanskog stanovništva, kao što je i srpski narod nastao u posebnome istorijskom procesu od doseljenijih slovenskih plemena i zatečenoga stanovništva. Koliko je „naučno“ tražiti da narod usmeno čuva hiljadu godina svoju državnu tradiciju, nije potrebno komentarisati, ali i pored te ogromne vremenske udaljenosti i danas ima nepismenijih Crnogoraca koji znaju predanja o knezu Vladimiru, Vojislavu (pobjedniku nad vizantijskom vojskom), kralju Mihailu, Bodinu itd. Krst sv. Vladimira i danas se nosi na Rumiju kao relikvija. Pešikan ne objašnjava činjenicu da je period oživljavanja te tradicije u drugoj polovini XIX vijeka i početkom XX bio prekinut kapitulacijom crnogorske buržoazije pred velikosrpskom buržoazijom, 1918. godine, kada je kroz udžbenike, istorijsku literaturu, crkvenu propagandu (skoro svi Nemanjići su kanonizirani), čak i kroz sportska udruženja forsiran nemanjički period (i kod Srba je taj kult dobio šire razmjere tek poslije 1830). A u Crnoj Gori nemanjička tradicija vještački je proširena tek u XIX vijeku: autentična crnogorska tradicija vezana je najvećijem dijelom za slobodarske borbe od kraja XV vijeka naovamo.

Pešikan ne objašnjava uzroke koji su doveli i dovode da „u Srbiji živi više od jedne petine svih Crnogoraca, uključujući veoma visok procenat naučnih i kulturnih radnika“, kako sam utvrđuje (a oni se nijesu iseljavali, niti se iseljavaju samo u Srbiju); njega ne interesuje kako se to odražava na duhovni i materijalni razvitak Crne Gore. On ne razmišlja o faktoru duhovne eksploatacije, koja je posljedica ekonomske zaostalosti. *On ne zna da ekonomska zaostalost izaziva nezadovoljstvo i prema sopstvenome narodu.*

Čudno je kada doktor nauka sa strahom saopštava „da je u našoj jezičkoj kulturi nastupilo vrijeme kad se čupa posađeno i kad se razmeće kamenje“ (on se zgražava nad tačnom konstatacijom da je tzv. Bečki dogovor privatni razgovor nekoliko ljudi koji ne može obavezivati sva pokoljenja, kada su novi uslovi stvarno negirali svaki stav toga „Dogovora“) – kao da sada nemamo pravo da jezik, koji je ostao kao najkonzervativniji punkt, pretresemo, pročistimo, da mu se stvaralački okrenemo, jer ga je beličevski period učinio sklerotičnim instrumentom hegemonističkog unitarizma. Crnogorski lingvisti, pa i Pešikan (on hoće da pokaže da nije sam i podupire svoje tvrdnje polupismenim tekstovima Đ. Rašovića i L. Popovića, koji su objavljeni u časopisu *Književnost i jezik*, Beograd, br. 1 za 1969) – služili su istome unitarističkom duhu beličevske epohe (osjećali su se kao nekada država i crkva, bili su podržavani od režima, pa su se ponašali u jeziku kao tvorci zakona o prekršajima: proturili su laž da dirati u jezik – znači dirati u jedinstvo!). Tako su za posljednjih pedeset godina olako gazili sve osobenosti crnogorskog jezika, trudili su se da sve poravnaju, podrežu (pod tijem pritiskom mnogi crnogorski intelektualci stvarali su kompleks da je crnogorski jezik arhaičan, primitivan!). Tako je Belić u Pravopisu od 1923. sankcionisao dužine kod pridjeva i zamjenica, a u Pravopisu od 1930. proglasio ih neknjiževnim oblicima, i tako je ostalo sve do danas. Onda je na red došla crnogorska leksika, koja izražava duhovnu kulturu i sistem mišljenja crnogorskoga naroda, – proglašena je za provincijalnu, pokrajinsku, neknjiževnu. Međutim, tom leksikom napisana su najbolja ostvarenja crnogorske literature. Oni neznalački govore o jeziku: svode ga na голу leksiku, ne proučavaju njegovu semantiku koja je najdragocjeniji izraz duha jednoga naroda. Pešikan i još neki lingvisti zasnivaju razlike između srpske i hrvatske varijante jezika na različitom pisanju futura i pojedinih stranih riječi (pa čak i na pismu: ćirilica ili latinica!) tipa „kemija“ — „hemija“, što je naučno neodrživo. To je, zapravo, kukavno uprošćavanje problema, da bi se zaobišle suštinske odlike tzv. „varijanti“. S druge strane, Pešikan se bori za jedinstvo „standardnog jezika“, jezika „društvene komunikacije“, kako sam kaže, tj. administracije, jer se u „jeziku beletristike“ može „obilnije upotrebljavati osobena leksika“ (valjda je u toj leksici i njenoj semantici razlika u jeziku Krleže, Lalića i Kočića, a ne da li neko piše „kemija“ ili „hemija“). Pešikan

kaže da se bori za „jedinstvo“ administrativnoga jezika, kao da i to ne odražava neravnopravnost. On se ukriva i protivurječi samome sebi, nevjesto tražeći formu za svoju koncepciju. Međutim, moramo istaći da Pešikan napokon „priznaje“ činjenicu da je narodni jezik u crnogorskoj književnosti „bio i prije toga (Vukove reforme – pr. D. R.) stekao lijepu tradiciju“, da Vukova reforma nije uticala na crnogorski jezik kojom je „postavljen u najužu osnovu opšte-srpskohrvatskog jezičkog standarda“, – ali Pešikan donosi nečuven zaključak da „ni Crna Gora ne bi izbjegla danak vještačkom slavenosrpskom tipu da je on pobijedio u Srbiji“. Da Pešikan istorijski misli – došao bi do zaključka da bi narodni jezik pobijedio i kod Srba sve i da se Vuk nije nikada ni pojavio, jer se kulturni život rasplamsao i demokratizovao (uostalom, koji narod danas u svijetu piše nekakvim vještačkim jezikom!).

Pešikan se pridružio onima koji zamjenom nacionalne odrednice „Srbin“ regionalnom „Srbijanac“ stvaraju pretpostavke za posrbljavanje Crnogoraca. On se poziva na Njegošev tekst da se i „dan-danas u Crnoj Gori razlikuje značenje 'Srbin' i 'Srbijanac'“, ali, po svojem običaju, ne primjenjuje naučni postupak provjere podataka koje uzima, pa je tako naletio na falsifikat dra Ljubomira Durkovića-Jakšića. Tekst Njegoševa pisma ne glasi kako kaže Pešikan: „Poradi mene bila bi neograničena radost da bismo svi Slavenosrbi učinili među sobom jedno pravilo knjigopečatanja, a osobito ... Srbijanci i Crnogorci.“ Stvarni Njegošev tekst glasi: „Poradi mene bila bi neograničena radost da bismo svi Slavenosrbi učinili među sobom jedno pravilo knjigopečatanja, a osobeno Srbi i Crnogorci“. Pomenuti falsifikat Durković je učinio u knjizi „Srbijansko-crnogorska saradnja (1830–1851)“, Beograd 1957, strana 129. Durković je u toj knjizi, kao što se vidi, posijao mnoge netačnosti i izvršio iskrivljavanja. Za ilustraciju će najbolje poslužiti pomenuto Njegoševo pismo Milošu Obrenoviću, gdje je, osim navedenoga falsifikata, počinio još šest: kraj citiranoga pasusa Njegoševa pisma, koji glasi: „...koe bi se ticale do sreće podvlasnih nama narodah“, Durković prekida poslije riječi „sreće“ i završava svojim riječima „našeg naroda“ (otkuda bi Durković priznao da su Srbi i Crnogorci dva naroda!), i dalje: izostavlja riječi „moju“ i „pravilama“, i tako dalje.

Apsurdna je situacija kada Pešikan upozorava na bratstvo jer je to njegovo „bratstvo“ zasnovano na sankcionisanju nejednakosti. Naše sadašnje i buduće bratstvo ne smije, kako to hoće Mitar Pešikan, da se temelji na javnim lažima o „vjekovnom bratstvu“ iz vremena feudalnih uništavajućih ratova, ugušivanja pobuna, nasilnog širenja pravoslavlja i preotmica koje su se nastavile i pošto je tzv. srpska feudalna država primila tursko vazalstvo, pa su Stefan Lazarević i Vuk Branković, zajedno s Turcima, napadali na Zetu odnosno Crnu Goru, sve do kraja svojih vladavina. To se djeci u

školama ne govori, predajemo im bajke o vječitoj slozi; na to nas i sada poziva Pešikan. Istovremena borba Crnogoraca i Srba protivu neprijatelja počela je 1804. godine, kada su Srbi ustali protivu Turaka, i kada Petar I, državnik, vojskovođa i književnik crnogorski, piše jednome igumanu da „mi Crnogorci i sa beogradske strane Srbi očemo skočiti na oružje“. Jednovremena borba nastavljena je tek 1876. Ni period od 1830. do 1941. godine, u kojemu je velikosrpska buržoazija nastojala da uništi crnogorsku državu i likvidira postojanje crnogorskoga naroda, — ne možemo smatrati „vjekovnim bratstvom“.

Pravo bratstvo između Srba i Crnogoraca počeli su kovati srpski i crnogorski komunisti između dva rata, da bi se nastavilo u oružanoj revoluciji (1941–45) i revolucionarnom preporođaju društva od 1945. godine naovamo.

Pešikan neće da zna da je naše samoupravno društvo donijelo novo shvatanje države, u kojoj neće moći biti vladajućeg, državotvornog naroda koji bi tretirao druge narode kao rezervat poslušnijih (poslušnost se bazira na ekonomskoj neravnopravnosti) regruta, policajaca i radne snage. Sljedstveno tome, njemu nije jasan tretman jezika i kulturnih dobara, on hoće da misli da su granice jednoga naroda i granice uticaja njegove kulture, pa proglašava ograđivanjem, izolovanjem pisaca ako se tretiraju u sklopu jedne nacionalne kulture. Ali ako Boru Stankovića tretiramo kao srpskoga pisca (recimo) — za Pešikana to nije izolacionizam, taj termin rezervisao je za crnogorske stvaraoce.

Pravi Srbi su duboko svijesni da im Pešikan i njemu slični samo nanose ogromnu štetu, da mute naše jedinstvo, braneći unitarizam, jer srpski komunisti znadu da se bratstvo može ostvariti samo na temeljima jednakosti i slobodnog razvitka sviju naroda koji tvore jednu zajednicu, a da im djelo Nikole Lopičića neće biti ništa dalje kad se Lopičić tretira kao crnogorski pisac, kao što im Krleža nije dalji zbog toga što je hrvatski, ili Mopasan (Maupassant) što je francuski pisac, i tako dalje!